

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

УДК159.9:378.147:81'243

О. А. Войтюк

З моменту інтеграції України до європейської та світової спільноти знання іноземної мови стало невід'ємною складовою професійної компетентності фахівця у будь-якій сфері його діяльності. Знання іноземної мови стало запорукою не лише особистісного розвитку спеціаліста, розширення його світогляду, але й умовою для підвищення рівня його конкурентоспроможності, успішного професійного зростання, а також виконання своїх професійних обов'язків на якісно новому рівні.

Знання іноземної мови відіграє першочергове значення і у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників. Адже прикордонники під час виконання службових завдань спілкуються іноземною мовою з особами, які перетинають державний кордон.

Отже, завдання, що постає перед викладачами іноземної мови щодо професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників – це використання сучасних методів навчання таким чином, щоб досягти найкращих результатів.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що теоретичні проблеми використання інтерактивних методів навчання знайшли відображення у роботах В. Гузеєва, О. Голубкової, Т. Добриніної, М. Кларина, Т. Чепель та інших. Особливості інтерактивних технологій висвітлено у наукових працях Н. Гніліченко, Д. Кавтарадзе, Д. Махотіної, Є. Коротаєвої, О. Пометун та ін. Дослідження проблем використання інтерактивного методу під час навчання іноземної мови здійснено такими вченими як О. Золотавіна, М. Махінова (під час навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі),

Л. Москаленко (під час іншомовного навчання студентів медичних спеціальностей), О. Сидорук (у процесі підготовки викладачів іноземних мов), О. Тарнопольський (під час навчання іноземної мови для спеціальних цілей у немовному вищому навчальному закладі) та ін. Проте питання психологічних особливостей використання інтерактивних методів навчання іноземної мови у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників досліджено недостатньої мірою.

Мета статті – окреслити психологічні особливості використання інтерактивних методів навчання у процесі професійно-орієнтованої іншомовної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Термін “інтерактивна педагогіка” з’явився у 1975 році завдяки німецькому вченому Гансу Фріцу, який досліджував зміни і покращення поведінкових моделей учасників інтерактивного процесу, тобто їх гнучкість у процесі взаємодії

Термін *tointeract* запозичено з англійської мови та в перекладі означає *взаємодіяти; впливати один на одного*, іменник *interaction* означає *взаємодія, вплив один на одного*, а прикметник *interactive* відповідно означає *взаємодіючий; який впливає один на одного; погоджений*. Термін говорить сам за себе і висвітлює основну суть методу інтерактивного навчання.

В. Марігодов у своїх наукових дослідженнях розглядає інтерактивне навчання як навчання у формі діалогу, що спрямовано на взаємодію членів навчального процесу для їх взаєморозуміння, для того, щоб знаходити спільні рішення поставлених навчальних завдань, для сприяння розвитку особистісних якостей усіх членів навчальної групи. Таке навчання передбачає такі форми роботи як фронтальну та роботу у малих групах, які є надзвичайно ефективними [3, с. 51].

На думку О. Сидорук, інтерактивне навчання – це така форма пізнавальної діяльності з конкретно визначеною метою, що полягає у створенні сприятливих умов для навчання, які допоможуть студентам досягти успіхів у навчанні, а також розвивати свої інтелектуальні можливості [6, с. 349].

О. Пометун визначає інтерактивне навчання як організацію навчального процесу, що базується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії між викладачем і тим, хто навчається, на багатосторонній комунікації, на підвищенні рівня знань тих, хто навчається, на використанні самооцінки та зворотного зв'язку і на постійній активності членів навчальної групи [5, с. 7].

А. Павлович у своєму дослідженні також наголошує на тому, що організація навчального процесу з використанням інтерактивних методів передбачає залучення всіх членів навчальної групи до спільної пізнавальної діяльності та не дає їм жодного шансу залишатися поза процесом їх взаємодоповнюючої навчальної співпраці. Адже на кожного студента покладається подвійна відповідальність: з одного боку, він відповідає за певні завдання, які повинен виконати самостійно і подати на розгляд навчальної групи, а з іншого – він повинен виконати завдання, від якого залежить якість виконання завдання, що покладено на групу, до якої він належить [4].

Отже, інтерактивні методи навчання іноземної мови є надзвичайно ефективними, оскільки їх використання забезпечує досягнення найвищих результатів розвитку іншомовної комунікативної компетентності всіх без винятку членів навчальної групи, що в свою чергу є надзвичайно важливим у професійно орієнтованому іншомовному навчанні майбутніх офіцерів-прикордонників для їх подальшого успішного виконання службових завдань.

Інтерактивні методи навчання не ставлять собі за мету просту трансформацію теоретичного матеріалу від викладача до курсанта, оскільки це відбувається під час традиційного навчання [5]. Інтерактивне навчання спрямовано на створення на занятті таких комфортних умов, які б забезпечили взаємодію всіх членів навчальної групи [7], щоб незалежно від рівня мовної підготовки, кожен курсант брав активну участь у процесі сприйняття та засвоєння навчального матеріалу. Не того матеріалу, що вже проаналізовано, відібрано й оброблено самим викладачем, а матеріалу, який курсанти опрацювали самостійно, проаналізували, усвідомили, “відчули і прожили”, що

лише підтверджується словами великого філософа Конфуція: “Те, що я чую, я забуваю; те, що я бачу, а пам’ятаю; те, що я роблю, я розумію”.

Якщо говорити про використання інтерактивних методів у процесі навчання іноземної мови, то, як свідчить аналіз наукової літератури, майже всі науковці є одноставними в тому, що інтерактивне навчання має значну кількість переваг для досягнення цілей, які постають сьогодні перед викладачами іноземних мов, а саме:

- досить високий рівень засвоєння знань, що мають безпосередній зв’язок із практикою;
- розкриття пізнавальних можливостей тих, хто навчається;
- участь у навчальному процесі всіх членів навчальної групи;
- підвищення рівня мотивації членів навчальної групи;
- здійснення контролю засвоєних знань шляхом використання простих та швидких методів;
- партнерство між викладачем і тими, хто навчається [1].

Разом із цим, урахувавши особливості організації та проведення навчально-виховного процесу у вищому правоохоронному навчальному закладі, ми б хотіли також додати, що використання інтерактивних методів навчання має також переваги і з психологічного погляду.

По-перше, інтерактивні технології навчання допомагають викладачеві іноземної мови створити на занятті сприятливу психологічну атмосферу, що за суворих умов дотримання статутних положень надає можливість трансформувати взаємодію як між викладачем та курсантами, так і між самими курсантами з площини чіткої субординації та суворої дисципліни в площину рівно партнерського спілкування. Це, у свою чергу, допомагає зняти в курсантів психологічні бар’єри у процесі спілкування і досягти значних результатів щодо опанування іноземної мови [2]. Сутність інтерактивного навчання полягає у взаємонавчанні, а тому викладач іноземної мови вищого правоохоронного навчального закладу перестає бути для курсантів керівником чи командиром на занятті, а починає виконувати функції помічника у роботі,

консультанта, провідника й є одним із джерел інформації. Викладач іноземної мови та курсант є рівними суб'єктами навчального процесу, що автоматично виключає домінування будь-кого з них.

Крім того, такі заняття руйнують стереотипи щодо традиційності навчального процесу, вони починають мотивувати курсантів до навчання своєю “нетрадиційністю”, допомагають легше залучати їх до спільної іншомовної комунікативної діяльності, а також створити комфортний клімат для кожного курсанта, що має свій ефективний вплив на опанування іноземної мови. Курсанти виявляють більшу активність, оскільки вони вчаться висловлювати свою точку зору і знають, що вона буде почута та позитивно прийнята як така, яка має право на існування і не буде розкритикована з боку викладача чи інших членів навчальної групи. За таких умов починає зростати рівень самооцінки курсантів, їх упевненість у власних знаннях і як результат – зростає активність курсантів на занятті та результативність їх пізнавальної діяльності.

По-друге, курсанти вчаться критично мислити, приймати рішення у вирішенні складних проблем на підставі аналізу відповідної інформації, вчаться брати участь у різних дискусіях, а також тому, як це слід робити коректно, отримують неоціненний досвід щодо спілкування з іншими людьми і розвивають уміння знаходження компромісів у конфліктних ситуаціях, висловлювати свою точку зору чи позицію, наводити аргументи та при цьому виявляти терпимість стосовно інших членів групи. Психологічно важливим є той факт, що в режимі такого спілкування курсанти вчаться бути виваженими, стриманими, толерантними. Це є надзвичайно важливим для них як для майбутніх офіцерів-прикордонників.

По-третє, викладач досягає певних професійних висот, використовуючи інтерактивні методи навчання іноземної мови, оскільки лише професійно компетентний викладач зуміє вміло поєднувати такі функції викладача на занятті як:

- функцію організатора, яка передбачає ретельну і планомірну підготовку перебігу заняття та передбачення його розвитку;

- функцію керівника, коли викладач має вмiло спрямовувати спілкування курсантів у необхідне русло;
- функцію помічника, коли викладач не диктує курсантам, що і як робити, а лише наштовхує їх у необхідному напрямку, надаючи можливість їм самим вирішувати навчальну проблему, приймати вірне рішення чи робити певні висновки;
- функцію контролера, коли викладач перевіряє та підсумовує результати роботи курсантів на занятті;
- функцію партнера, коли викладача стає членом однієї з малих груп і долучається на рівних правах до дискусії, непомітно допомагаючи слабшим членам групи долучитися до процесу обговорення.

По-четверте, підготовка до таких занять допомагає викладачеві іноземної мови розвивати свою креативність, а можливо і розкритися йому як творчій особистості. Крім того, проведення ефективних занять з використанням інтерактивного методу навчання вимагає від викладача постійного розвитку його професійної компетентності, яка містить розширення фахових, психолого-педагогічних та методичних знань з цього питання.

По-п'яте, досить великий за обсягом матеріал можна опрацювати за стислий проміжок часу, який немає потреби витратити на пояснення матеріалу заняття, що попередить втомлюваність курсантів, а відповідно – спад їх уваги, темпу мислення, зацікавленості та продуктивної активності на занятті.

Важливу роль відіграє також і той чинник, що незалежно від психологічних особливостей курсантів та їх мовної підготовки, використання інтерактивних методів на заняттях з іноземної мови викладач зуміє успішно розвивати всі навички – навички аудіювання, говоріння, читання, письма і перекладу.

Разом із позитивним слід також зазначити, що використання інтерактивних методів навчання, як і будь-яких інших методів, має свої певні недоліки:

1. Підготовка до заняття з іноземної мови з використанням інтерактивних методів навчання вимагає від викладача багато часу, емоційних та розумових сил, кропіткої аналітичної роботи для передбачення можливих варіантів розвитку заняття і постійного креативного підходу.

2. Спілкування саме по собі є надзвичайно активною взаємодією однієї людини з іншою людиною чи групою людей, а спілкування з метою навчити та ще й навчити спілкуванню іноземною мовою в режимі інтерактивного навчання, ураховуючи при цьому всі психологічні особливості як навчальної групи в цілому, так і окремого курсанта зокрема, може стати одним із чинників, які призводять до поступового емоційного вигорання викладача іноземної мови.

3. Як уже зазначалося вище, викладач виконує на занятті різні функції, що є позитивною ознакою його професійного зростання. Та разом із цим, невисокий рівень професійної компетентності викладача може призвести до того, що на занятті з використанням інтерактивного методу навчання іноземної мови викладач може легко “зійти” до виконання лише однієї із зазначених функцій замість вмілого їх поєднання відповідно до всіх етапів заняття.

4. Існує можливість того, що в силу свого рівня мовної підготовки чи своїх психологічних особливостей не всі курсанти готові висловлювати свою точку зору, а такому можуть пасивно передати ініціативу сильнішим чи активнішим курсантам.

З метою зниження рівня негативних чинників та інтенсифікації переваг інтерактивного навчання необхідно впроваджувати прийоми, методи і технології такого навчання поступово, щоб курсанти звикли до проведення занять у такому режимі та змогли відчувати себе психологічно комфортно для здійснення ефективної взаємодії на занятті.

Пропонуємо такі методи, які найбільше використовують на заняттях із дисциплін “Іноземна мова” та “Іноземна мова за професійним спрямуванням” при підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників і які, на нашу думку, допомагають найефективніше забезпечити позитивний психологічний супровід

інтерактивного навчання для досягнення найвищих результатів навчання іноземної мови.

Перш за все, це метод “Криголам” (Icebreaker), який чудово підходить для початку заняття, оскільки його основне завдання – зняти напруженість у групі, що завжди виникає на початку спілкування, і створити психологічно сприятливу атмосферу у навчальній групі. Цей метод допомагає курсантам відволіктися думками від попередніх занять, переключитися з відпочинку після перерви на робочий лад, нескладні за змістом завдання поступово налаштовують курсантів на іншомовну комунікативну діяльність. Більше того, такий метод допомагає курсантам навчитися, як розпочинати розмову та підтримувати її на елементарному рівні.

Далі слід зазначити метод “Мозкового штурму” (Brainstorm), який спрямовує мисленнєву діяльність курсантів на тему заняття, допомагає їм проаналізувати запропоновану тему з різних сторін, генеруючи ідеї, які для них є цікавими, актуальними і професійно орієнтованими, загострює увагу та підвищує рівень зацікавленості. Курсанти з будь-яким рівнем мовної підготовки та з різними психологічними особливостями почуваються досить комфортно, оскільки під час обговорення приймаються всі ідеї і вони не піддаються критиці ні з боку викладача, ні з боку інших членів групи. Курсанти вчаться аналізувати широкий спектр питань та вибирати ті, які є пріоритетними для них.

Одним з ефективних методів інтерактивного навчання є “Кейс-метод” (Casemethod), або метод ситуативного аналізу реальних професійних ситуацій. Курсанти отримують ситуації, що пов’язані з їх службою на кордоні. Опираючись на знання, які вже отримали, вони розбираються у суті проблеми і пропонують свої способи вирішення питання, надаючи кваліфіковане обґрунтування, а потім вибирають найкращий чи найвірніший з-поміж них. Курсанти вчаться аналізувати та систематизувати інформацію, що мають, використовувати свій досвід і фахові знання, які отримали, для того, щоб виконати завдання, що вимагає прийняття рішення в малих групах та

виваженого обґрунтування. Кожен член малої групи крім спільного завдання отримує певні функції, за які він несе особисту відповідальність (запис усіх пропозицій і прийнятих рішень, керування процесом обговорення та презентація думки групи, консультація тих курсантів, які є слабшими у цій групі). Така взаємодія об'єднує всіх членів групи, створюючи особливий мікроклімат, і впливає на результативність їх співпраці.

Неможливо переоцінити значення навчальних дискусій. Їх мета – надати курсантам можливість, працюючи у невеликих групах, прийняти рішення з навчальної проблеми самостійно, без допомоги викладача, який вкаже вірне рішення проблемного питання. Курсанти самі розробляють аргументи, докази та факти на основі максимального використання власного досвіду. Спільна взаємодія всіх членів групи, яка спрямована на досягнення поставленої мети, активізує розумові процеси курсантів і допомагає трансформувати навчальний матеріал з теоретичного у практичний, тобто новий набутий досвід, що допомагає засвоїти цей матеріал якнайкраще.

Ділові та рольові ігри – це різні види ігрових методів, коли зазвичай учасники займають різні позиції і відстоюють різні інтереси та їх завдання – шляхом обговорення прийти до спільного рішення. Курсанти розвивають такі складові своєї професійної компетентності як толерантність, розважливність, стриманість, виваженість, а також відповідальність за прийняте рішення.

Усі ці методи спрямовано на розвиток комунікативної компетентності, на розвиток умінь і навичок коректно розпочинати та здійснювати спілкування, на формування і розвиток психологічної готовності здійснювати спілкування іноземною мовою для виконання своїх професійних обов'язків, що є надзвичайно актуальним у процесі професійно орієнтованої іншомовної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Отже, використання інтерактивних методів навчання іноземної мови вимагає від викладача врахування певних психологічних особливостей для досягнення високих результатів під час професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, а саме: створення сприятливої

психологічної атмосфери на занятті, урахування психологічних особливостей навчальної групи та кожного окремого курсанта для налагодження таких суб'єкт-суб'єктних відносин, які допоможуть зняти психологічні бар'єри у курсантів під час спілкування, розвиток навичок критичного мислення курсантів, розвиток креативності викладача іноземної мови і розвиток у курсантів необхідних для офіцера-прикордонника психологічних якостей.

Перспективи подальших досліджень пов'язано з аналізом особливостей використання методу проектів при підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників немовних факультетів.

Список використаної літератури

1. Вороніна, Г. Р. Особливості використання інтерактивних методів навчання іноземної мови у ВНЗ [Електронний ресурс] / Г. Р. Вороніна. – Режим доступу : <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1079>.

2. Васильчук, О. А. Психологічна компетентність викладача іноземної мови вищого військового навчального закладу / О. А. Васильчук // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. : ГНОЗІС, 2005. – Т. 7, вип. 7. – С. 61–69.

3. Марігодов, В. К. Освітня система як технологічний комплекс / В. К. Марігодов, А. А. Слободянюк, Г. О. Козлакова // Проблеми освіти. – 2000. – Вип. 22. – С. 51–56.

4. Павлович, А. В. Використання інтерактивних методів навчання у викладанні іноземної мови професійного спрямування у вищій школі [Електронний ресурс] / А. В. Павлович. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1064>.

5. Пометун, О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.

6. Сидорук, О. Ю. Використання інтерактивних технологій у підготовці вчителів іноземної мови в Німеччині / О. Ю. Сидорук // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Випуск 24. – С. 349–353.

7. Швидка, Н. М. Інтерактивні методи вивчення іноземних мов [Електронний ресурс] / Н. М. Швидка, Н. О. Жданова. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2011/Pedagogica/2_85239.doc.htm.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор Волобуєва О. Ф.